

Hrašková, Mariana

Existenciální téma vo vybranej slovenskej a českej próze pre deti

In: *Poetika prózy v česko-slovenských souvislostech : kolektivní monografie*. Pospíšil, Ivo (editor); 1. vydání Brno: Jan Sojnek - Galium, 2016, pp. 55-62

ISBN 978-80-906183-3-6

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81602>

Access Date: 22. 03. 2025

Version: 20250314

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Mariana Hrašková (Nitra)

Existenciálna téma vo vybranej slovenskej a českej próze pre deti

Abstrakt

Autorka sa vo svojom príspevku zameriava na existenciálnu tematiku v súčasnej slovenskej a českej literárnovednej reflexii literatúry pre deti a mládež, rovnako aj v súčasnej umeleckej tvorbe oboch literatúr (so špecifickým zameraním na slovenskú literatúru). Rozsah štúdie nedovoľuje komplexnejšie obsiahnuť zložitost' predostretého problému, preto sa zamerala len na niektoré výrazné javy súvisiace s témou. Na interpretáciu bližšieho konfrontovania témy si vybrala dvoch súčasných slovenských autorov (Daniel Hevier a Igor Válek). Selektovaných autorov zjednocuje fenomén tematiky smrti v tvorbe pre deti po roku 1990, hoci ich autorské poetiky, prístup k téme a uhol pohľadu na problém projekcie smrti v rámci existenciálnej tematiky sú rozdielne. Vybrané dve knižné publikácie spája aj približne rovnaká veková kategória adresáta. V príspevku sa hodnotí aj problém recepcie jednotlivých textov od vybraných autorov.

Kľúčové slová: existenciálna téma, smrť, postavenie témy smrti v literatúre pre deti, strach, umieranie, postmoderná kniha, funkčná estetika, ľudová rozprávka, posolstvo textu, porozumenie textu, biblioterapia

Abstract

Existential Topic in Chosen Czech and Slovak Prose for Children

The author in his paper focused on the existential themes in contemporary Slovak and Czech literary reflection on literature for children and youth (marginally), as well as in contemporary artistic creation of both literature (with a specific focus on Slovak literature). The interpretation closer confronting themes chosen two contemporary Slovak artists (Daniel Hevier and Igor Válek). The selected authors unifying theme of death phenomenon in contemporary prose for children, The selected authors unifying theme of death phenomenon in the formation of children by the year 1990, although their creative poetics approach to the topic and perspective projection on the issue of death within existential themes are divided. The paper assesses the problem of reception of individual texts from selected authors.

Key words: existential topic, death, standing topic of death in literature for children, fear of dying, postmodern book, functional aesthetics, folk tale, text message, text understanding, bibliotherapy

Život človeka, jeho existencia vo svete je daná ako časový úsek dvoma hraničnými bodmi, narodením a smrťou. Vďaka tomu, že sa existenciálna téma dotýka podstatných fáz života, patrí k základnému záujmu (nielen) slovesného umenia. Moment narodenia je rovnako kúskom života, ako je kúskom života aj jeho finálna existenciálna fáza – smrť. Na jednej strane je pre mnohých téma smrti vnímaná ako príliš náročná pre deti, na strane druhej možno tvrdiť, že téma smrti má v literatúre pre deti svoje opodstatnené miesto, pretože je v úzkej spojitosti so zmyslom života, ktorý sa dieťa učí spoznávať. Problém včleňovania témy, akceptácia témy a kvalifikácia témy, resp. posúdenie kvality, ktoré téma smrti môže poskytnúť v literatúre pre deti, súvisí s viacerými problémovými okruhmi. Poloha predstavy dospelých o traumatizačnom efekte na deti a psychickej záťaži, ktorú môže spôsobiť, spôsobuje jej odmietanie. V tejto súvislosti treba tiež podotknúť, že deti, ktoré už boli priamo konfrontované so smrťou blízkej osoby a psychicky ich to paralyzovalo, strácajú záujem (niekedy úplný) o takúto umeleckú literatúru, preto je ju vhodnejšie ponúknuť skôr.

Existenciálna téma v umení je potenciálnou predprípravou na priame stretnutie so smrťou v osobnom živote, takže šok z nepoznaného sa môže zmenšiť. Zložitosť, náročnosť a citlivosť problematiky ukazuje, že spisovatelia často nevedia, ako sa k nej správne postaviť a primerane ju predstaviť dieťaťu. Vážna poloha témy v súvislosti s priamejšími prepojeniami na ľudskú osobnosť je obvyčajne recepcne náročná, takže často spôsobuje jej segregáciu a prijateľnejšie sa javia príklady v prepojení na prírodné reálie. Navyše jej vážna poloha je často v subordináčnom postavení voči trivializovanej podobe smrti, ktorá smeruje k zozábavnému, pretože táto prináša autorovi väčší úspech a záujem detí, je u detí atraktívnejšia. Pochybnosti o vhodnosti nastoleného problému sú aj v názore, že vedomie smrteľnosti sa vo vedomí človeka buduje postupne, preto dieťa svojimi limitmi nemôže problém pochopiť, navyše je na začiatku života, nie je náležité ani zmysluplné hovoriť o zániku a konci, teda o poslednej jeho životnej etape, na to má ešte čas. V neposlednom rade disproporcie spôsobuje aj spoločenský status quo k smrti, odraz sociálneho postoja k danej téme. Zomieranie a smrť sa v súčasnej spoločnosti čoraz viac inštitucionalizuje, menej, resp. vôbec sa už nezomiera doma, častejšie v nemocniciach a terminálnych zariadeniach, takže nastáva izolácia procesu zomierania a aktu smrti častejšie ako kedysi. S tým však súvisí aj nárast nepoznaného v problematike prirodzeného spoznávania a budovania pomocných pák, ako s týmito pocitmi pracovať, čiže vybudovať si aj emočné zdroje, z ktorých človek môže čerpať v čase straty a ťažkostí, s ktorými sa skôr či neskôr v živote stretne. „*Do prvej polovice 20. st. je smrť ešte prirodzenou súčasťou života*“¹ hovorí Milena Šubrtová (2008), sociálne povedomie sa v tejto otázke ešte nebudovalo na pozadí inštitucionalizácie smrti, profesionalizácie starostlivosti o chorých a postoja k pohrebnému aktu, ako ho poznáme dnes.

¹ ŠUBRTOVÁ, M. *Obraz smrti v současné české literatuře pro děti a mládež*. In: STANISLAVOVÁ, Z. – ANDRIČÍKOVÁ, M. (eds). *Fenomén zla v súčasnom umení pre deti a mládež*. Prešov: Prešovská univerzita, 2008, s. 71.

Od druhej polovice 20 storočia postupne prišlo k zmenám v rodinných, sociálnych, ekonomických, morálnych postojov k dimenzii smrti. Dnes nad smrťou máme síce zvýšenú medicínsku kontrolu, ale jej spoločenský význam a vedomie hodnoty sa stráca. Olga Kubeczková uvádza, že v tomto kontexte „*sa ukazujú byť zaujímavé 3 okruhy problémov, ktoré spolu do istej miery súvisia: vzťah k umieraniu a smrti, životný štýl a vplyv médií.*“² Moderná spoločnosť má tendenciu vytesňovať smrť zo života a sociológovia, psychológovia a ďalší varujú, že to môže viesť k nesprávnej interpretácii existenciality u nastupujúcej generácie. Životný štýl, ktorý preferuje dokonalú krásu popiera prirodzené starnutie, podporuje falošný vzťah k sebe samému i druhým, pestuje odstup od staroby a môže u človeka v jeho vlastnej starobe blokovať zmierenie sa s danou životnou fázou. Azda najväčší podiel na rezonanciu problému smrti v spoločnosti má tlak médií. Mediá smrť často skresľujú, trivializujú, vyprázdňujú. Mediá sa tvária, že podávajú smrť v skutočnej podobe, ale smrť podávajú svojou optikou, za ktorou sa skrýva odklon od hlbšieho rámca, ktorý so sebou enigmatický rozmer smrti nesie.

Súčasná slovenská a česká literárnovedná reflexia v kontexte literatúry pre deti sa existenciálnej tematike nevyhýba, dá sa povedať, že sa snaží i dobehnúť odmlku zapríčinenú dedičstvom totality, kedy bola táto téma vytesňovaná. Zatiaľ čo česká odborná reflexia v literatúre pre deti je progresívnejšia, rozsiahlosťou a množstvom monografických prác precíznejšie mapuje tému systematickejšie a kompaktnejšie, v slovenskom literárnovednom kontexte nemáme rozsiahlejšie spracované dielo k tejto téme.³ V českej súčasnej pôvodnej tvorbe, t. j. po roku 1990, podľa Mileny Šubrtovej (2008), Olgy Kubeczkovovej (2013) a iných rezonujú s existenciálnou témou prozaické diela ako napr. novela Ivy Procházkovej: *Myši patří do nebe... ale jenom na skok* (2006), rozprávkový súbor Martina Vopěnky *Pohádky větrných hor* (1998), próza Radka Malého *František z gaštanu Anežka ze slunečnic* (2006), a pod. V súčasnej slovenskej prozaickej tvorbe možno nájsť viacero zaujímavých diel, ktoré pracujú s témou smrti sústredenejšie a výraznejšie.⁴ Nakoľko s témou smrti principiálne súvisí problém strachu, pre projekciu témy smrti cez rôzne polohy strachu možno synekdochicky ponúknuť dva prístupy k stvárneniu témy v súčasnej slovenskej literatúre pre deti. Okrem spoločnej témy knižné tituly spája aj približne rovnaké vekové zameranie.

Ľudský prienik do existenciálnej problematiky v určitých ohrozeniach života skonkretizovaný do problému rôznych polôh strachu má Daniel Hevier v knihe

² KUBECZKOVÁ, O. *Smrť a dítě. Existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. Pedagogická fakulta, 2013, s. 8.

³ Parciálne sa v súčasnosti motivikou smrti v prozaickej tvorbe literatúry pre deti zaoberá Z. Stanislavová v diele *Éthos a Poésis v umeleckej tvorbe* (2013).

⁴ Po roku 1990 sa téma smrti vo väčšej či menšej miere objavuje u viacerých autorov slovenskej literatúry pre deti napr. Jozef Kollár, Mária Lazárová, Juraj Šebesta, Jana Bodnárová, Daniel Pastirčák, Erik Jakub Groch, Slávka Liptáková, Roman Brat a iní.

Strašidelník. Protistrašidelná knižka pre (ne)bojácne deti (1999).⁵ Problém strachu je jedným s najčastejších detských problémov. V partnerskej komunikácii s dieťaťom, ktorá má v knihe miestami konceptuálny charakter nahliadania do rozmerov strachu z každej strany, ide vlastne o autorsky naliehavý pokus do prieniku hlbšieho pochopenia sveta, vnútorného (najmä emocionálneho a rozumového, ale aj v rámci vnímania vlastnej ontogenézy a pod.) i vonkajšieho priestoru človeka (kino, ulica, obchodný dom, priestor domova, škola, tunel, cintorín a pod.). Možno ju vnímať aj ako „postmodernú skladačku literárnej publicistiky (causerie, reportáž, črta), lyrických aj epických literárnych žánrov (nonsensevej riekanky, parodической rozprávky či mysterióznej poviedky) i parodovanej didaktickej inštrukcie (poznámky, protistrašidelné cvičenia, slovníček fóbií a pod.)“⁶ variujúcich fenomén strachu. Téma smrti, skonkretizovaná predovšetkým v kapitolkách *Raz možno umrieme, ale celkom určite to nebude dneska večer*⁷ a *Cintorín je pekné miesto* je rovnako ako strach v rôznych podobách vnímaná ambivalentne. Reflexia nad skutočne nepríjemným sa relativizuje, keď sa stáva hrou predstáv, pričom fantázia strachu nadbieha v optimálnej miere, ale aj ho uzemňuje. Strach sa nepodceňuje, ale ani nepreceňuje. Emócia strachu je v istých momentoch dôležitá a prospešná. Pomáha udržiavať ostražitosť. Pozitívny význam strachu sa vníma ako nevyhnutná súčasť ochrany pred nebezpečenstvom. Konfigurácia logického s nelogickým, fantazijného s reálnym, vtipného s vážnym, uvedomeného s podvedomým, známeho s neznámym sprítomňuje strach – aj zo smrti – ako psychický stav, ktorý je dôverne známy každému, minulému aj súčasnému, človeku. Strach je objekt, ktorý je vhodný ako námet na vážnu úvahu, ale z pozície nadhľadu aj problém, pri ktorom sa možno pousmiať: „Strach z toho, že už nebudeme, je asi najhlbší strach, aký je v nás. Všetci sa bojíme umierania, pretože sme to ešte nikdy nezažili. Nedá sa to natréňovať. Keby ste vedeli, ako sa bojím svojej smrti ja! Viem, že to bude zážitok, ktorý celkom zmení môj život...“⁸ Súčasťou kapitoly *Cintorín je pekné miesto* je aj protistrašidelné cvičenie. Opisuje nielen exteriér – vonkajšok cintorína ako pokojné miesto a dokonca aj „interiér“ teda to, čo je pod zemou, kde sú skelety tiel, ktorých sa netreba báť, pretože samy osebe neznamenajú ohrozenie človeka. Nabáda a pozýva v ňom dieťa na báze dobrovoľnosti a slobodnej časovej limitácie v sprievode dôveryhodnej osoby k návšteve cintorína. Je to

⁵ Tému strachu s odkazom na problém smrti má autor napr. aj v knihe pre deti *Heviho škola tvorivosti* (2008), kde píše: „Existencia je vo svete Problémov niečo ako pre ľudí choroba či smrť. Preto by sme Problémy nemali brať ako nepriateľov, ale ako prirodzenú súčasť života, ktorý majú s nami spoločný...“ HEVIER, D. *Heviho škola tvorivosti*. Bratislava: Perfekt, 2008, s. 61.

⁶ STANISLAVOVÁ, Z. „Funkčná estetika“ v tvorbe Daniela Heviera. In: STANISLAVOVÁ, Z. – ŽEMBEROVÁ, V. (eds). *O zážitkovosti a funkčnosti v literatúre pre deti a mládež*. Prešov: Náuka, 2002, s. 81.

⁷ Slovo *možno* môže znamenať niekoľko súvislostí. Jednak fakt, že človek nezomiera, ak žije v myšlienkach nasledujúcich generácií, jednak predznačenie profesijného kontextu kapitoly, ktorý je súčasťou záveru úvahy o umieraní, teda fakt, že veriaci človek po smrti odchádza na život vo večnosti. Partikula *možno* má úvahový charakter.

⁸ HEVIER, D. *Strašidelník. Protistrašidelná knižka pre (ne)bojácne deti*. Bratislava: Aspekt, 1999, s. 27.

aj snaha po uvoľnení blokácie v predstave dieťaťa, že cintorín je podnetom k tanatofóbií. Do plánu poznania sa stále zapája aj intelektuálna hra. Uvedomovanie si strachu nie je len explikácia vlastnej limitácie človeka, ale aj poznávanie vlastných dispozícií a učenie prekonávania seba samého. Strach treba poznať a vedieť ho aj v sebe usmerniť, aby nevedel k paralyzácii človeka. Mať strach je normálne a zdravé. Každý, od najmenších až po dospelých, niekedy zažíva strach. Pripomína to aj autor, keď samého seba projikuje do rôznych situácií prežívania strachu. A hoci pocity strachu temer nikdy nie sú príjemné, sú to pocity, ktoré môžu byť podnetné. Prežívanie a zvládanie strachu dovoľuje deťom pripraviť sa na zvládnutie situácií a životných výziev, pretože život je charakteristický svojou premenlivosťou a rovnako aj konečnosťou mnohých javov a vecí. Strach je aj vývinovo podmienený a tak ako prirodzene prichádza, tak aj prirodzene môže odznieť. Práca so strachom v detstve môže byť účinnou prevenciou pre vnímanie strachu v budúcnosti, teda Hevierova kniha má aj terapeutický aspekt.

Igor Válek priniesol v roku 2013 do slovenskej literatúry pre deti tému smrti prostredníctvom knižky *Neboj sa! A iné HORORozprávky* s podtitulom – *Podľa strašidelných povestí Pavla Emanuela Dobšinského*. Ako už názov napovedá, ide o aktualizáciu ľudových rozprávok so zdôraznením žánrovej kontaminácie hororom, teda žánru zábavnej literatúry, v ostatnom čase populárnej. Igor Válek vychádzal z kníh Augusta Horislava Škultétyho a Pavla Dobšinského *Slovenské povesti. Kniha prvá. Povesti prastarých báječných časov* a z knihy Pavla Dobšinského *Prostonárodné slovenské povesti*, pričom svoj výber zúžil (tiež symbolicky) na trinásť rozprávok, ktoré spája téma strachu. Dôležitým faktorom hodnotenia existenciálnych obrazov v ľudovej rozprávke je adaptačná stratégia, ktorú volí upravovateľ pri jej prevedení do literárnej podoby.⁹ Prístup upravovateľa je veľmi dôležitý, pretože na ňom záleží, či bude zmyslu pôvodnej slovesnej látky dobre porozumené. Autor sa v knihe zameral prevažne na symboly zla a hrôzy, takže umelecký zámer je podriadený predstaveniu kaleidoskopu príšer, pekelných síl, drakov, šarkanov, ježibáb, vlkolakov, záhrobných bytostí a samozrejme personifikovanej Smrti, čím do určitej miery podľahol aktuálnemu módnemu trendu, kedy sa určujúcim výberom stáva aspekt atraktívnosti strachu – v intencii vety na prebale knihy: „*kto sa bojí báť, môže prísť o veľa fantastických, vzrušujúcich i krásne mrazivých zážitkov*.“ Personifikovanú Smrť reprezentujú rozprávky *Tetka smrť na návšteve* a *Kmotra smrť a záračný lekár*. Autor teda vybral zo skupiny sujetov, kde hrá personifikovaná smrť centrálnu úlohu, tie najznámejšie. Pred rozprávkovými príbehmi sú samostatne vyčlenené textové štruktúry. Ide o autorské pasáže vizuálne vyčlenené iným typom písma, s kontaktným charakterom príhovoru či predhovoru. Ich štylistický výraz má vecný a informatívny charakter. Sú vstupnou bránou do textu ľudových rozprávok, za účelom naznačenia obsahu a vzbudenia záujmu

⁹ K transformačným faktom Váľkovej publikácie patrí ďalej napr. aj modernizácia lexiky, úprava názvov pôvodných titulov rozprávok, autorské úvodné texty k rozprávkam, úprava záverov pôvodných rozprávok so zdôraznením didaktického aspektu, väzba k brožúre – príručke čítania s porozumením od T. Vrablovej a pod.

o tému rozprávania. Napríklad pri rozprávke *Tetka smrť na návšteve* od eufemizovaného začiatku „nadišla chvíľa porozprávkať sa o smrti“¹⁰ postupne prechádza do opisov vyvolávajúcich zdesenie, hrôzu, strach. Bizarnú postavu Smrťky modelujú rôzne výrazové jazykové prostriedky, napr. onomatopoe: „Brrr!“¹¹, prirovnania: „zuby trčiace ako koly“¹², metafory s príznačnou zmyslovou konkrétnosťou: „znakom jej prítomnosti bol hrkot obnažených kostí“¹³ a pod., pričom nemožno tvrdiť, že v nich ide autorovi o oboznamovanie sa s témou smrti. Rozprávka *Tetka Smrť na návšteve* (pôvodný názov *Tetka Smrť*) je ľudové podanie obrazu vplyvu patologického strachu na kvalitu života človeka a odsudzuje negatívnu charakterovú vlastnosť strach. Strach protagonistku natoľko obmedzoval, že jej nedovolil ani pokojne žiť, ani sa vydať, hoci bola pekná a pracovitá. Defektné myslenie izoluje človeka od spoločnosti a bráni mu prežívať prirodzený život. Žene ovplyvňoval postoj ku všetkému, strach jej prekážal v zdravom pohľade na svet, odmietala i pomoc druhých, riadila sa poverčivosťou, strach bol jej životom a ovládal ju, znemožňoval jej vykonávať posvätné úkony (návšteva polnočnej omše), aké môžu mať pre človeka mimoriadny význam. Stával sa jej zvykom a vtedy človeku môžu hroziť fatálne dôsledky. Návštevníčku Smrť žena paradoxne nespoznala. V kľúčovej dvojici postáv sa u ženy odsudzuje predovšetkým jej povahová črta strachu. Personifikovaná Smrť je indiferentná, nie je ani dobrá ani zlá, je vykonávateľom spravodlivosti voči dôsledkom strachu dievky. Významová rezponzia témy rozprávky Váľkovi vyúsťuje do potreby zdôraznenia statočnosti ľudského srdca a autor ju v závere rozprávky rozvádza do viacvetného postoja s didaktizujúcim efektom.

Kmotra Smrť a falošný lekár (pôvodný názov *Kmotra Smrť a zázračný lekár*), ktorú Válek vkomponoval do svojho výberu, je ľudová rozprávka založená na princípe určitej dohody so smrťou. Personifikovaná Smrť v nej pomáha biednemu ovčiarovi, ktorý pri narodení ďalšieho dieťaťa v mnohopočetnej rodine nemôže nájsť na krst nikoho, kto mu pôjde za kmotra. V najväčšom zúfalstve sa vyberie v noci von z domu. Stretne Smrť, ktorá sa mu ponúka do funkcie kmotrovstva. Smrť žiada protislužbu, v ktorej musí biedny človek obstáť. Súčasťou dohody je aj podmienka – chrániť sa lakomstva. Slovo, ktoré dodržal ako chudobný, keď niesol Smrť v podobe ťažkého bremena na pleciah, však nedokázal dodržať, keď zbohatol. Vzťah teda funguje dovtedy, kým ovčiar nechce oklamať smrť a na klamstve zbohatnúť. Pokrivený charakter človeka si často trúfa oklamať aj to, čo sa oklamať nedá. Chytračením neoklame Smrť, ale samého seba. V ľudovej rozprávke je smrť vždy spravodlivá. Má moc nad človekom a to, že prepožičiava časť svojej zázračnosti neznamená, že ju stráca. Ľudový dôvtip prostredníctvom obrazu prepožičania zázračnosti odkrýva možné charaktery človeka v rôznom sociálnom postavení.

¹⁰ VÁLEK, I. *Neboj sa! a iné HORORozprávky*. Bratislava: Trio Publishing, 2013, s. 22.

¹¹ Ibidem, s. 22.

¹² Ibidem, s. 22.

¹³ Ibidem, s. 22.

V rozprávke *O zúfalej sirote* (pôvodný názov *O sirote*) príbeh predstavuje niekoľko variantov smrti. Okrem podôb zásvetných bytostí, kedy smrť naberá na seba podobu ľudí kedysi žijúcich, vystupuje aj ako abstrakcia, t. j. moment ukončenia života, podaný v podobe strohej informácie – zomrela, čo sa deje pri všetkých vlastných rodinných príslušníkoch kľúčovej postavy. Ďalšia forma odkazujúca na aspekt smrti je aj jej priestorové určenie – cintorín, peklo, prípadne nebo. Projekcia procesualnej stránky zomierania ústrednej dvojice postáv je v kontrapozícii. Zatiaľ čo Hanka sa v pozemskom živote utrápi na smrť, akt smrti je pre ňu vykúpením a jej následná cesta smeruje do neba, macocha si konaním vysluhuje trest a dostáva sa do pekla.

Aj keď je publikácia premysleným sklbením dvoch prístupov k téme (Igor Válek a Timotea Vráblová) autorský Válek výber smeruje k vyňatiu strašidelných prvkov za účelom atraktívneho strašenia témou, napr. aj na spôsob dokazovania konkurencieschopnosti hororových prvkov zo slovenských ľudových rozprávok hororovým prvkom autorskej svetovej tvorby. Viaceré významové rezonzie témy smrti sa okliešťujú do polohy zvýrazneného strašenia, takže je to poloha, ktorá tému ako takú pre súčasné dieťa neposúva ďalej v zmysle odkrývania hlbšieho filozofického rámca. Introspektívny charakter má ale vložená brožúrka od T. Vráblovej – je to príručka na vytvorenie návykov detí školského veku zvládať čítaný text s porozumením. Zámerom príručky je pomôcť deťom prekonať nedostatok porozumenia textu a lepšie pochopiť významy, ktoré text ponúka. Na Váľkových rozprávkach vysvetľuje ich podstatu, poslanie, mravné poučenie. Pomáha mladému čitateľovi vniknúť do vnútra postáv, ktoré sa prejavuje v ich vonkajšom konaní. Na konci príručky je kapitola, ktorá náležitými výrazovými prostriedkami a citlivo vysvetľuje nielen zobrazenie smrti v ľudových rozprávkach, ale aj jej zmysel v živote človeka a to, že je prirodzenou súčasťou každého ľudského života: „*Dnes sa ľudia buď smrti boja, alebo sa snažia na ňu nemyslieť. Naši predkovia sa nevyhýbali takýmto myšlienkam. Naopak, snažili sa na odchod zo sveta pripraviť. Vedelo sa, že ničomný človek neodchádza zo sveta dobre. Príkladom toho je aj Kmotra Smrť a falošný lekár. Kmotrička smrť má v tejto rozprávke kladnú úlohu. Pomáha chudobnému človeku zmeniť svoj život k dobrému a mať teda nádej na dobrý odchod zo sveta. Aké poslanstvo zašifrovali naši predkovia do príbehu? Zdravo myslieť na smrť, teda rozmýšľať o nej a rátať s koncom života je dobré. Prečo? Nechceme ho predsa premárniť. Pomáha nám to vážil si život a žil ho čo najlepšie.*“¹⁴

Záver

Literatúra pre deti má dostatok výrazových prostriedkov i žánrových foriem, ktorými môže zložitú existenciálnu tému detskému recipientovi sprostredkovať, napriek tomu je málo literárnych počinov, ktoré dokážu skutočne hodnotným spôsobom tému stvárniť. Neexistuje dieťa, ktoré by sa s témou smrti skôr či neskôr nestretlo. Dôležité však je, ako

¹⁴ VRÁBLOVÁ, T. *Čítame s porozumením knižku Nebojsa! a iné HORORrozprávky*. Bratislava: TRIO Publishing, 2013, s. 14.

sa téma dieťaťu sprostredkuje. Prostredníctvom primeraných obrazov existenciálnej témy môže literatúra reflektovať úzku spojitosť so zmyslom života, ktorý sa dieťa učí spoznávať. Téma smrti je v súčasnej literatúre pre deti veľká výzva, zostáva veriť, že kvalitných literárnych počinov na danú tému, napr. aj spôsobom oboznamovania s témou v podobe prevencie, profylaxie a terapie (t. j. biblioterapie) bude v literatúre viac.

Literatúra

- HEVIER, Daniel: *Strašidelník. Protistrašidelná knižka pre (ne)bojácne deti*. Bratislava: Aspekt, 1999.
- HEVIER, Daniel: *Heviho škola tvorivosti*. Bratislava: Perfekt, 2008.
- KUBECZKOVÁ, Olga: *Smrt a dítě. Existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. Pedagogická fakulta, 2013.
- MORAVČÍKOVÁ, Erika: *Život so smrťou*. In: BALLAY, Miroslav – KUDLAČÁKOVÁ, Veronika – MORAVČÍKOVÁ, Erika (eds): *Kumšt (k) smrti. Z kulturologických priezorov*. Nitra: UKF, 2015, s. 135 – 141.
- STANISLAVOVÁ, Zuzana: *Éthos a Poésis v umelečkej tvorbe*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2013.
- STANISLAVOVÁ, Zuzana: „Funkčná estetika“ v tvorbe *Daniela Heviera*. In: STANISLAVOVÁ, Zuzana – ŽEMBEROVÁ, Viera (eds): *O zážitkovosti a funkčnosti v literatúre pre deti a mládež*. Prešov: Náuka, 2002, s. 79 – 84.
- ŠUBRTOVÁ, Milena: *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.
- ŠUBRTOVÁ, Milena: *Obraz smrti v současné české literatuře pro děti a mládež*. In: STANISLAVOVÁ, Zuzana – ANDRIČÍKOVÁ, Markéta (eds): *Fenomén zla v súčasnom umení pre deti a mládež*. Prešov: Prešovská univerzita, 2008, s. 70 – 83.
- VÁLEK, Igor: *Nebojsa! a iné hororozprávky*. Bratislava: TRIO Publishing, 2013.
- VRÁBLOVÁ, Timotea: *Čítame s porozumením knižku Nebojsa! a iné HORORozprávky*. Bratislava: TRIO Publishing, 2013.

Mgr. Mariana Hrašková, PhD.

Katedra slovenskej literatúry

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Štefánikova 67, 949 74 Nitra – Slovenská republika

mhraskova@ukf.sk